

Головним завданням сучасної школи є реалізація особистісно-орієнтованої моделі освіти. У зв'язку з цим постає питання про підготовку вчителя, здатного здійснювати його в навчально-виховному процесі. Формувати такого вчителя потрібно в середовищі, для якого характерні високогуманні відносини між викладачами і студентами навчального закладу, в умовах реалізації ідей педагогіки співробітництва. Педагогіка співробітництва спрямована на формування високогуманних відносин між суб'єктами педагогічного процесу; організацію навчального процесу, який би забезпечував творчий розвиток майбутнього спеціаліста; індивідуалізацію і диференціацію навчання у вищому навчальному закладі; на формування творчого колективу студентів; співпрацю між педагогами і студентами.

Основаючись на обґрунтованих вище вимогах до організації навчальної діяльності майбутніх учителів, визначимо педагогічні умови, що характеризують суб'єкт-суб'єктні відносини у навчальному процесі педагогічного закладу, зокрема: 1) можливість вибору альтернативних варіантів навчальних планів і програм; 2) сприяння творчому розвитку особистості кожного студента; 3) співпраця зі студентами в процесі навчання; 4) індивідуалізація навчання студентів; 5) естетизація процесу навчання студентів у ВНЗ зорієнтована на використання форм і методів, що сприяють формуванню творчої діяльності.

Таким чином, організація процесу професійної підготовки в сучасних умовах повинна забезпечувати формування творчої особистості майбутнього вчителя. Він має пройти у своєму професійному становленні педагогічні рівні умілість і майстерність. Цього можна досягти завдяки комплексній організації діяльності студентів у педагогічному закладі, складовими якої є: навчально-пізнавальна діяльність, що забезпечує формування психолого-педагогічних знань, умінь і навичок; науково-дослідна діяльність, що сприяє поглибленню і розширенню знань з усіх дисциплін психолого-педагогічного циклу, стимулює розвиток творчих здібностей особистості; навчально-практична діяльність, що забезпечує формування психолого-педагогічних знань, умінь, навичок у процесі педагогічної практики, що є складовою частиною педагогічного процесу і забезпечує єдність теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів.

Література:

1. Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении: О коллективном способе учебной работы: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
2. Раченко И.П. Принципы НОПТ. – К.: Рад. шк., 1989. – 190с.
3. Сисоєва С.О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня: Автореф. дис... докт. пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки і психолог. проф. освіти АПН України. – 1997.-35с.
4. Харламов И.Ф. О педагогическом мастерстве, творчестве и новаторстве // Педагогика. – 1992. – №7-8. – С.11-15.
5. Шевченко П.И., Красовский Б.Д., Дмитрик И.С. Подготовка студентов к профессионально-педагогическому творчеству. – К.: Наукова думка, 1992. – 148 с.

© Семен Гончаренко

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ – ВИМОГА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Людство стрімко переходить в зовсім нову, так звану постіндустріальну епоху свого розвитку. До зустрічі з майбутнім треба готуватися. І треба готувати це майбутнє. В тому числі і в першу чергу готувати систему освіти для цього майбутнього. Тому що саме освіті в новому постіндустріальному суспільстві належить ключова роль.

Звичайно, українська освіта певною мірою перебудовується. Вводиться безліч так званих інновацій і «зверху», і «знизу». Створилася навіть мода на інновації. Але всі ці інновації, вся політика Міністерства освіти і науки України, інших органів управління освітою нагадує спроби вдосконалити газову лампу, коли давно вже є електричне освітлення. Постіндустріальне суспільство вимагає докорінної зміни освіти. Сьогодні все більше усвідомлюється істина, що основою прогресивного розвитку кожної країни і всього людства вцілому є сама Людина, її моральна позиція, багатопланова природовідповідність, її культура, освіченість, професійна компетентність.

Динамічне постіндустріальне суспільство повинно й освіту мати таку ж динамічну. Ця властивість формується поняттям неперервної освіти. Якщо раніше в епоху індустріального суспільства людина вчилася 10-15 років, щоб потім все життя працювати на обраному (або назначеному їй) місці, то тепер одержана освіта старіє настільки швидко, що переучуватися треба постійно. Існуюча нині освітня система, зрозуміло, не готова до такої вимоги. Неперервність – одна з рис нової освіти, притаманна наступаючій постіндустріальній епосі.

Крім того, вона потребує людей, в яких ніби «майбутнє в крові». Знання стає все більш смертним. Сьогоднішній факт завтра стає помилкою. Це не заперечення проти вивчення фактів – зовсім ні. Але школа завтрашнього дня повинна давати не лише інформацію, але й способи роботи з нею. Школярі і студенти повинні вчитися відкидати старі ідеї, знати, коли і як їх замінити. Коротше кажучи, вони повинні навчитися вчитися, відучуватися і переучуватися.

Постіндустріальне суспільство вимагає широти поглядів професіонала, інтеграції наук, осмислення будь-якої проблеми повністю – незалежно від того, які в ній містяться аспекти: біологічні чи матеріалознавчі. Енергетичні чи медичні. Специфіка сучасних технологій полягає в тому, що жодна теорія, жодна професія не можуть покрити весь технологічний цикл. Складна організація великих технологій веде до того, що минулі професії забезпечують лише одну-дві ступені великих технологічних циклів, і для успішної роботи і кар'єри людини важливо бути не лише професіоналом, але бути здатним активно й грамотно включатися в ці цикли. Сьогодні потрібні не лише «предметники»: спеціалісти з турбін, автомобілів, комп'ютерів тощо. Сьогодні головний дефіцит – «проблемники». Технологічний підхід вимагає від будь-якого учасника трудового процесу розуміння і врахування впливу самих різних факторів, раніше для нього «непотрібних».

Людині тепер треба бути готовою діяти в умовах високої динаміки ринку праці. Для цього треба вміти працювати з інформаційними потоками, вміти аналізувати навколишнє, бути динамічним, легким на підйом, комунікабельним тощо. Всі ці якості традиційна освіта не формує. Висока динаміка економічних процесів і висока плинність ринку праці породили таку форму організації виробничого процесу як *проектна діяльність*. Працівники об'єднуються для реалізації певного проекту, після його реалізації трудовий колектив розпадається, а окремі учасники переходять в інші проекти вже в рамках інших трудових колективів. Такий тип організації праці вимагає вміння працювати в команді, часто різномірній, *комунікабельності*, толерантності, навичок самоорганізації, вміння самостійно ставити мету і досягати її. Ці якості не формуються в рамках традиційної освіти.

В постіндустріальному суспільстві виникає необхідність в тому, що центри прийняття рішень повинні опинитися ближче до ринкового простору і виробничих колективів – в реорганізації систем управління виробництвом. Звідси таке явище як делегування повноважень вниз, опора на самоорганізацію працівників і команд. Це вимагає від працівників самостійного прийняття рішень і здатності нести відповідальність за ці рішення. Ні приймати рішення, ні нести відповідальність за них працівник, сформований у традиційній системі освіти, найчастіше не може і не хоче. Всі перераховані якості не виконавця, а творця громадського життя.

В постіндустріальному суспільстві вітчизняна освіта повинна стати іншою принципово. Але сьогодні вона істотно відстає від вимог сучасності. Не секрет, що сьогодні багато солідних фірм скаржаться на нестачу кадрів, причому високооплачуваних і престижних посад, в той час як біржі праці переповнені, і багато людей не можуть знайти роботу. Все це є результат саме цього: потрібна нова людина, а її немає; вона – поки що рідкість. Наш сучасник вже не хоче жити по-старому, але ще не вміє жити по-новому. А переорієнтувати його «на життя по-новому» – обов'язок системи народної освіти.

Перехід від освітньої парадигми індустріального суспільства до освітньої парадигми постіндустріального суспільства означає, в першу чергу, відмову від розуміння освіти як одержання готового знання і уявлення про педагога як носія готового знання. На зміну приходить розуміння освіти як багатства особистості, як засобу її самореалізації в житті, як засіб побудови особистої кар'єри. А це змінює і цілі навчання й виховання, і його мотиви, норми, і форми і методи, і роль педагога тощо.

На жаль, я не маю можливості говорити про всі ці речі, а тому обмежуся розглядом проблеми фундаменталізації освіти. Криза сучасної системи освіти значною мірою обумовлена вузько-дисциплінарними установками сучасної освіти, її предметоцентризмом, відчуженням її

гуманітарної і природничонаукової компонент. Як наслідок цього – фрагментарність бачення реальності, яка в умовах народження постіндустріального інформаційного суспільства не дає людині адекватно реагувати на загострення екологічної й економічної криз, на девальвацію моральних норм і духовних цінностей, калейдоскопічність зміни технологій, нестабільність політичної й економічної ситуацій. В освіті посилюються прагматичні тенденції, внаслідок чого в середній і вищій школі вивчається велика кількість предметів прагматичного характеру, які не можна віднести до наукових дисциплін. В кращому випадку їх можна віднести до узагальненого побутового, життєвого досвіду, але аж ніяк не до прикладної науки. Навчальні предмети, які закладають основу фундаментальності знання – математика, література, філософія, історія тощо, звичайно, вивчаються, але об'єм їх і негласне значення починають втрачатися.

Фундаменталізація освіти означає її спрямування на узагальнені й універсальні знання, на формування загальної людської культури і на розвиток в учнів чи студентів узагальнених способів мислення і діяльності. Освіта вважається фундаментальною, коли вона є процесом такої взаємодії людини з інтелектуальним середовищем, при якому особистість сприймає її для збагачення власного внутрішнього світу і завдяки цьому визріває для примноження потенціалу самого середовища.

В меморандумі ЮНЕСКО з проблем фундаменталізації освіти наголошується, що лише фундаментальна освіта дає знання, які створюють можливість орієнтації людини в будь-якому новому середовищі і є універсальними по суті. Ми вже сьогодні живемо у світі, який погано розуміємо. Ми не знаємо, яку будемо державу, яка в ній буде культура, економічний і суспільний лад. Тим більше не знаємо, в якому світі доведеться жити випускникам середньої і вищої школи. Готувати до життя в невідомому, неозначеному і непередбачуваному світі може лише фундаментальна освіта.

Фундаментальна освіта є сьогодні основою професійної гнучкості спеціаліста, зумовленої постійними змінами в технології виробництва, в змісті професійної діяльності кваліфікованого робітника, техника чи інженера, вимогами сучасного ринку праці. Соціологи прогнозують, що вже через 10 років основними стануть професії, яких не існує сьогодні, і зникне багато нинішніх професій. І постіндустріальний етап цивілізаційного розвитку суспільства вимагає підготовки молоді саме до них не існуючих сьогодні професій. І ефективною буде ця підготовка на базі фундаментальної професійної освіти.

Сьогодні в розвинутих країнах Європи, Північної Америки, Японії, Південної Кореї починають складатися освітні системи, зорієнтовані на фундаментальну освіту.

Постіндустріальна освіта владно вимагає переходу від навчання у форматі «teaching» до формату «learning». Треба людину не вчити, а вона повинна вчитися сама. Вкрай важливим є перехід освіти від екстенсивної інформаційно-репродуктивної моделі до інтенсивної фундаментально-креативної, в центрі якої повинен бути пріоритет цілісної особистості учня, а в її основі – методологія цілісного, системного підходу. Якість професійного навчання починається саме з особистості, з розвитку її інтелектуального потенціалу, творчих можливостей, з творчої самореалізації в творчо-перетворювальній діяльності, в результаті якої народжується нова «якість особистості» і вдосконалюється якість процесу навчання. Фундаменталізація освіти покликана забезпечувати необхідні й достатні умови для поетапного розвитку методолого-культурологічного фундаменту особистості учня, який забезпечує творчу самореалізацію в навчально-пізнавальній, навчально-дослідницькій, а згодом у професійній діяльності і в значній мірі гарантує їхню якість.

Постіндустріальна освіта змушує вчених-педагогів звернутися до уточнення підходів до формування «особистості», та й суті самого поняття «особистість». В свій час видатний російський психолог Д. Ельконін прочитав штук 20 означень особистості і зробив висновок, що він сам – не особистість. Такий же висновок можна зробити і про багатьох українських авторів, які пишуть про особистість. Зокрема, в українській педагогіці недостатньо враховується та обставина, що останнім часом поряд з традиційними підходами – діяльнісним, особистісним, системним активно опрацьовуються нові підходи: середовищний, коеволюційний, амбівалентний, подійний, герменевтичний, філософсько-антропологічний, синергетичний.

Середовищний підхід є умовою реалізації і доповненням до педагогічних технологій, які виникають у виховній системі, а також способом організації середовища з метою ефективного і оптимального його впливу на формування особистості дитини.

Проблема спільного розвитку природи і людства привела до необхідності запровадження коеволюційного підходу. Його застосування в екологічному вихованні дало можливість по новому підійти до розв'язання завдання формування особистості індивіда через організацію в процесі освіти соціокультурних ніш, а в природному середовищі – соціоприродних, для яких характерні способи життєдіяльності вихованців, педагогів згідно з цілями екологічного виховання.

Амбівалентний підхід виник в результаті зустрічі різних феноменів педагогічної практики (колективу й індивідуальності, хаосу і порядку, свободи і відповідальності, диференціації й інтеграції) і філософського поняття амбівалентності як «здатності людини осмислювати будь-яке явище, яке його цікавить через «дуальну опозицію», тобто двостороннє, з двох протилежних і, здавалося б таких, що виключають, суперечать одна одній сторін. Їх взаємної зміни, взаємо доповнення, взаємопроникнення, постійного «переварювання» смислу через кожний з протилежних полюсів, перехід між ними.

Поняття «подія» тлумачиться у філософській і психолого-педагогічній літературі в двох аспектах.

По-перше, в рамках подійної концепції психологічного часу, згідно якої «особливості психологічного відображення людиною часу, його швидкості, насиченості, тривалості залежать від числа й інтенсивності підходів, що відбуваються в житті, – змін у зовнішньому середовищі (природному і соціальному), у внутрішньому світі людини (думках і почуттях), в її діях і вчинках. Її подальший розвиток пов'язаний із становленням причинно-цільової концепції психологічного часу, в якій «особливості відображення особистістю часових відношень в масштабі життя визначаються її уявленнями про характер детермінації одних значущих подій іншими».

Реалізація подійного підходу в рамках подійної концепції психологічного часу повинна здійснюватися з врахуванням амбівалентного підходу. Відчути як подію те, що відбувається з нею, дитина може лише на фоні повсякденного життя. Сформувати в дитини розуміння цінності, значущості повсякденного життя, навчити її жити не лише від «свята до свята» не менш важливо, ніж зробити її активним учасником подій.

По-друге, подія тлумачиться як спосіб спільного буття, спільного переживання. Педагогічна подія-момент реальності, в якій відбувається розвиваюча, ціле- і ціннісно орієнтована зустріч дорослого й дитини.

Герменевтичний підхід передбачає побудову діяльності педагога не стільки на основі його знань про дитину, скільки на здатності зрозуміти внутрішню логічну зв'язаність, організованість явищ життя дитини. При цьому інформація про дитину розглядається педагогом не як завершений матеріал, а як такий, що постійно розвивається, який щоразу створюється, не відтворюється за раз і назавжди заданим еталонам.

Філософсько-антропологічний підхід будується на прагненні сучасних педагогів максимально врахувати весь комплекс людинознавства в інтересах цілісного розуміння людини і на цій базі виробити методологічні положення теорії і практики формування особистості.

Відмічаючи важливість синергетичного підходу, підкреслимо, що:

- звернення до синергетики дало можливість найбільш адекватно описати систему, яка формує особистість як феномен педагогічної дійсності, об'єкт моделювання і управління;
- в рамках синергетичного підходу будь-яка система, в тому числі й соціальна, розглядається як система, що самоорганізується, система відкрита й нерівноважна.

Останнім часом проблему формування особистості пропонують розв'язувати за допомогою особистісно-орієнтованої освіти. Здавалося б, це кардинальний поворот в діяльності, спрямований на формування особистості. Але викликає сумнів той факт, що в педагогічному середовищі з легкістю припинилося поняття «інноваційні освітні технології», яке підтверджує пріоритет процесів навчання над вихованням. Ніби особистісно-орієнтовану освіту можна поставити на конвеєр. Сьогодні панує «культ знань» у вихованні й освіті. В Україні освіта все більше й більше стає схожою на змагання під лозунгом «хто більше і раніше дасть інформації дитині». Сучасна ситуація вимагає одного – «накачати» учнів, вихованців знаннями, і чим більший об'єм інформації вкладає викладач в головну учня, тим краще.